

Pete Pesonen

Yhteinen tekijyys tutkimusprosessin osana

Firabelityöt muistitietohistorian valossa

Emmäkään ulkopuolisille oo sillai mitään jutellu, että tällättii tehtiin ja näitä. Kyllä se, sanotaan nyt, kun meitäkin niin paljon, lähemmäs ykstoistatuhatta meit oli kokonaan Tampellas ympäri Suomea, mutta täälläkin lähemmäs neljätuhatta, niin näitten kesken justiin niin mitä on nähty. Niin tutut aina keskustele, että muistakko sitä ja sitä ku tehtii...¹

Näin Tampellassa 1970–1990 työskennellyt haastateltava vastasi kysymykseen, oliko hän aiemmin keskustellut firabelitöistä työkavereidensa kanssa. Firabelitöillä tarkoitetaan työntekijöiden työpaikalla, työnantajan välineillä ja materiaaleilla sekä usein myös työajan

puitteissa omaksi hyödykseen tekemiä esineitä.² Sitaatti kuvastaa firabelitöihin liittyvää salaperäisyyden verhoa, joka on hämärtänyt ja rajoittanut tehdastyön ulkopuolisten käsityksiä firabelitöistä ja niihin liittyvästä kulttuurista. Tämän artikkelin tavoitteena on nostaa kyseistä verhoa ja valottaa työntekijöiden firabelitöihin liittyvän historiatiedon muodostumista haastattelijan sekä haastateltavan yhteistyönä yhteisen tekijyyden näkökulmasta. Artikkelin on osa firabelitöiden historiaa käsittelevää väitöskirjatutkimustani.³

Artikkelin aiheena on firabelitöitä käsittelevän muistitiedon kokoaminen ja haastatteluihin perustuvan muistitiedon muodostumisprosessi oral historyn⁴ näkökulmasta. Käytän tutkimuk-

1. Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmat (TMT): Firabelikeruu 2016, keräelmänumero 12627, Työväen Arkisto (TA.)
2. Firabelitermistä lisää, Pete Pesonen, Tehdastyön harmaa vyöhyke. *Firabelityöt työntekijöiden ja työnjohtajien näkökulmasta 1940-luvun lopulta 1990-luvun alkuun*. *Työväentutkimus Vuosikirja* (2018), 32–43, 32; Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life*. University of California Press 1984, 24–28; Michel Anteby, *Moral Gray Zones. Side Productions, Identity, and Regulation in an Aeronautic Plant*. Princeton University Press 2008, 29–31; Kari Teräs, *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituviin työelämän suhteisiin 1880–1920*. Bibliotheca Historica 66. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001, 78.
3. Artikkeliväitöskirjani aiheena ovat työelämän suhteet suomalaisessa teollisuudessa 1945–1990 työntekijöiden tekemien firabelitöiden näkökulmasta. Aiemmin julkaistuissa artikkeleissa liitän firabelitöiden ilmiönä osaksi työntekijöiden jakamaa ja ylläpitämää tehdaskulttuuria, joka käsittää ammatti- tai työntekijäryhmän työpaikan sisäisen sosiaalisen verkoston ja verkoston jäsenten jakamat tavat, arvot ja moraalit. Tutkimukseni käsittelee firabelitöiden aiheiden muutosta yhteiskunnan rakennemuutoksen näkökulmasta (Pete Pesonen, *Savustuslaatikot, kiukaat ja pontikkapannut. Firabelityöt 1950–1990. Tekniikan Waiheita* 35:3 (2017a), 25–44), työntekijöiden, työnjohtajien ja työnantajien erilaisia näkökulmia firabeleihin ja niistä muodostuvaa synteisiä tehtaan arjessa (Pesonen 2018) ja työntekijöiden kokemuksia firabeleista osana tehdastyöläisten työpaikkakulttuuria (Pete Pesonen, ”Niistä ei sitten puhuta, koska se on näpistelyä” *Firabelitöiden perustelut ja rajat muistelmamuissa*. Teoksessa Leena Enbom, Pete Pesonen & Sami Suodenjoki (toim.) *Valvottu ja kuritettu työläinen*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen Seura 2020.)
4. Selkeyden vuoksi käytän oral history -nimitystä kansainväliseen *haastattelupohjaiseen* tutkimuskeskusteluun viitatesani. Suomalaisessa tutkimusperinteessä oral history on Jorma Kalelan aloitteesta käännetty muistitietotutkimukseksi, koska suora käänнос – suullinen historia – ei tavoita tutkimussuuntauksen oleellista luonnetta muistiin perustuvana tietona. Haastatteluihin keskittyvästä kansainvälisestä suuntauksesta poiketen kirjoitetut muistelmät ovat lukeutuneet mukaan suomalaiseen tutkimusperinteeseen. Oral history -suuntaukselle on tyypillistä monitieteisyys ja sitä on luonnehdittu eri tieteenalojen kohtauspaikkana. Historiantutkimukseen keskittyvää muistitietotutkimusta on kutsuttu suullisen historian lisäksi myös muistitietohistoriaksi, kun on haluttu korostaa muistamisen merkitystä menneisyyden tulkinnalle. Jorma Kalela, *Muistitietotutkimus ja historialliki*. *Kotiseutu* 75:1 (1984), 4–5; Taina Ukkonen, *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuksestomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2000, 13–14; Ulla Savolainen & Riikka Taavetti, *Muistitietotutkimus*. Paikantumisia, eettisiä kysymyksiä ja tulevia suuntia. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.) *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2022, 10–43; Heidi Kurvinen, *Aikalaistekstiaineiston ja muistitiedon ristiinlukemisesta*. Naisjournalismikeskustelu 1980-luvun lopun Suomessa. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.) *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2022, 358.

sessä muistitietoa kahdella tapaa, keruumetodina ja tutkimukseni tärkeimpänä lähdeaineistona. Muistitieto on myös tutkimukseni lähtökohta, sillä muodostin käsitykseni firabelitöistä aikaisemmin kerättyjen muistitietoaineistojen pohjalta.⁵ Niiden täydentämiseksi oli tarpeellista koota lisää aineistoa tutkimusta varten. Oral historylle tyypilliseen tapaan luon tutkimusaineiston yhdessä haastateltavien kanssa. Tämä on oral historyn ydin, jossa se poikkeaa kirjallisiin lähteisiin perustuvasta historian tutkimuksesta.⁶ Haastattelijan ja haastateltavan suhdetta on luonnehdittu dialogiseksi⁷, kahden ihmisen vuorovaikutukseksi, jota historian tutkija Michael Frisch kuvaa ”yhteiseksi tekijyydeksi” (a shared authority)⁸. Frischin alkuperäinen idea yhteisestä tekijyydestä haastattelutilanteessa on laajentunut oral historyn piirissä käsittelemään tutkimushankkeet kokonaisuudessaan: projektin suunnittelusta, haastatteluihin, tulkintaan ja julkaisuun. Tutkimuksessani yhteinen tekijyys määrittänyt pitkälti Frischin alkuperäisen idean mukaisesti eli haastattelutilanteen tarkastelu yhteisen tekijyyden näkökulmasta tasoittaa haastattelijan ja haastateltavan välistä hierarkkista suhdetta haastatteluaineiston luomisprosessissa korostamalla molempien osapuolten aktiivisuutta ja osallisuutta historiallisen lähteen tuottamisessa.⁹

Artikkelissa erittelen ja reflektoin oral historyn metodeja sekä tarkastelen haastatteleamalla tuotetun suullisen historian muodostumisprosessia yhteisen tekijyyden näkökulmasta. Tavoitteenani on tehdä näkyväksi haastattelutilanteen sekä siinä

vaikuttavien toimijoiden, haastattelijan ja erityisesti haastateltavan, merkitys tutkimuksen lopputulokselle: miten haastattelijan ja haastateltavan suhde olennaisesti luo ja jäsentää aineistoa. Esitän firabelitöihin keskittyvän tapaustutkimukseni avulla, miten yhteinen tekijyys ilmenee suullisen historian muodostumisessa ja millaisia vaikutuksia yhteisellä tekijyydellä on oral history -suuntaukseen perustuvaan historian tutkimukseen. Artikkelini kiinnittyy 2000-luvun muistitietotutkimuksen piirissä käytyyn keskusteluun suullisen historian muodostumisen intersubjektiivisyydestä. Tutkija/haastattelijan ja haastateltavan välistä kommunikaatiota haastattelutilanteessa voidaan kuvata intersubjektiiviseksi neuvotteluksi, jossa käsitellään kerronnan sisällön lisäksi myös heidän erilaisia roolejaan ja asemiaan.¹⁰

Tutkimukseni asemoituu suomalaisen suullisen historian ja muistitietohistorian tutkimusperinteeseen. Muistitiedon keruun juuret ylettyvät suomalaisessa tutkimusperinteessä autonomian ajan alkuun, jolloin kansallisromanttisen nationalismin innoittamana ryhdyttiin keräämään kansanperinnettä yhtenäisen kansakunnan historian konstruomiseksi. Yli sata vuotta myöhemmin – 1950-luvun lopulla – keruutoiminta laajeni työväenperinteeseen, kun työväenliike aktivoitui oman perinteensä tallentajana ja Työväen muistitietotoimikunta perustettiin vuonna 1960.¹¹ Varsinaiseen oral history -suuntaukseen pohjautuva muistitietotutkimus rantautui Suomeen 1980-luvulla, kun poliittisen historian tutkija Jorma Kalela ja folkloristi Seppo Knuut-

5. Ukkonen 2000, 15; Outi Fingerroos & Riina Haanpää, Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Outi Fingerroos et al. (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006, 29.
6. Lynn Abrams, *Oral History Theory*. Second edition. Routledge, 2016, 9–10; Kari Teräs & Pia Koivunen, Historiallinen muistitietohaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen et al. (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino 2017, 200.
7. Lynn Abramsin mukaan oral historyssa olennaista on dialoginen prosessi, joka ilmenee keskusteluna sekä haastattelijan ja kertojan välillä että kertojan ja ulkoisten diskursseiden tai kulttuurin välillä. Abrams 2016, 19.
8. Suomalaiset tutkijat ovat yleisesti käyttäneet Frischin shared authority:sta käännoistä yhteyden tekijyys. Se on myös käännetty jaetuksi tekijyydeksi. Michael Frisch, *A Shared Authority. Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*. State University of New York Press 1990.
9. Frisch 1990, xv–xxiv; Linda Shopes, Commentary. Sharing Authority Source. *The Oral History Review*, Winter – Spring, 30:1 (2003), 103–110; Abrams 2016, 54–55; Teräs & Koivunen 2017, 199–201; Kari Teräs, Mitä on muistitieto, ja miten se poikkeaa muusta historiallisesta tiedosta? *Alustalehti* 2018. <https://www.tuni.fi/alustalehti/2018/07/06/mita-on-muistitieto-ja-miten-se-poikkeaa-muusta-historiallisesta-tiedosta/> (20.3.2023).
10. Abrams 2016, 54–77; Heidi Kurvinen & Hannah Yoken, Konfliktit ja vaikeat tunteet muistitietohaastatteluissa. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.) *Muistitietotutkimuksen kentät. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2022, 47. Tilannesidonnaisuuden merkityksestä haastattelulle ks. Carrie Hamilton, Sex, ‘Silence’ and Audiotape. Listening for female same-sex desire in Cuba. Teoksessa Robert Perks & Alistair Thomson (toim.) *Oral history reader*. Routledge 2015, 396–411.
11. Kati Mikkola, *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuskien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009, 65; Pete Pesonen, Työväen muistitietotoimikunnan historia. Teoksessa Marjaaliisa Hentilä & Mikko Kosunen (toim.) *Demokratian muisti. Työväen Arkisto 110 vuotta*. Työväen Arkisto 2019, 145–149.

tila toivat brittiläisen *popular memory* -ryhmän ajatuksia suomalaisen perinteentutkimuksen kenttään muistitietohankkeitaan kuvaavissa artikkeleissaan. Heidän mukaansa muistitieto mahdollisti yhteisöjen ylläpitämisen kansanomaisen historiakäsityksen tutkimisen.¹²

Käsitteenä kansanomainen historia yleistyi 1980-luvun lopulla varsinkin folkloristisessa tutkimuksessa, jossa käsiteltiin ”tavallisen kansan” arjen historiaa ja historian tulkintoja. Kansanomainen historia määriteltiin arjen lähipiirissä ja tuttavilta omaksuttavana yhteisön ylläpitämänä ja valvomana käsityksenä historiasta. Yhteisö kontrolloi, mitä historianäkemykseen kelpuutetaan ja miten asiat ilmaistaan.¹³ Folkloristiikan tutkijan Anne Heimon mukaan folkloristiikassa kansanomaisella historialla tarkoitetaan jonkin tietyn yhteisön omaa käsitystä menneisyydestään. Määritelmään sisältyy ajatus historian valtavirran ulkopuolelle jätettyjen, marginaaliryhmien tai hävinneiden historiasta. Heimon mukaan käsitteen tekee ongelmalliseksi tietyn ryhmän erityislaatuisuuden korostaminen; Ikään kuin kansanomaisuus eroaisi essentiaalisella tavalla akateemisten tutkijoiden tuottamasta historias- ta.¹⁴ Myöhemmässä tutkimuksessa Kalela korvasi kansanomaisen historian käsitteen sen erityislaatuisuuden vuoksi *yhteiset historiat* (shared histories) termillä. Yhteisissä historioissa yhteisöjen jakamat omat menneisyyskäsitykset limittyvät populaarien ja akateemisten historian esitysten kanssa vuorovaikuttaisesti toisiinsa.¹⁵

Kalelan 1980-luvun ja 2000-luvun päätelmiä yhdistäen muistitietohistoria tutkii akateemisen tutkimusperinteen metodein yhteisiä historioita.¹⁶ Itse koottuihin haastatteluaineistoihin pohjautuvat muistitietotutkimukset ovat yleistyneet folkloristiikassa ja etnografiassa Taina Ukkosen 2000-luvun alussa julkaistun väitöskirjan jälkeen. Kotimaisen historian tutkimuksen puolella Saara Tuomaalan haastattelu- ja kirjoitusaineistoihin pohjautuva agraarisen lapsuuden ja kansakoulu- laitoksen kohtaamista tarkasteleva väitöskirja oli ensimmäisiä muistitietohistorian edustajia.¹⁷ Historiantutkijoiden kiinnostus on kohdistunut enemmänkin kirjoitettuihin muistelmiin ja haastatteluista päälähteinään käyttäviä akateemisia tutkimuksia on vähän.¹⁸

Yhteisestä historiasta akateemiseksi tutkimukseksi

Firabelityöt ilmiönä on ollut tehdastyöntekijöiden hyvin tuntema, mutta siitä ei ole juurikaan tehty akateemista tutkimusta.¹⁹ Toisin sanoen firabelityöt voi tulkita osaksi teollisuustyöntekijöiden jakamaa yhteistä historiaa. Uuden muistitiedon tallentaminen oli tutkimukselle välttämätöntä, koska firabelitöitä käsittelevää muistitietoa-ainestoa oli niin vähän.

Aloittaessani keruuhankkeen²⁰ suunnittelun kesällä 2015 kuulin Kuusankoskella järjestetystä firabelitöiden näyttelystä nimeltä *Työnumero sataviis*. Näyttelyn nimi viittasi Voikkaan paperitehtailla käytettyyn ”tyhjään” työnume-

12. Jorma, Kalela, Ihmiset kirjoittavat oman historiansa. Paperiliiton historiahanke. *Tiede & Edistys* 8:3 (1983), 25–36; Kalela 1984, 4–5; Seppo Knuutila, Mitä sivakkalaiset itsestään kertovat. Kansanomaisen historian tutkimusko. Teoksessa Pertti Rannikko (toim.) *Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasimäestä*. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 63. Joensuun yliopisto 1984; Anne Heimo, Kuka saa tutkia historiaa. Ennen ja Nyt. Historian tietosanomat 7 (2007), <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108367> (18.2.2022).

13. Jorma Kalela, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus 2000, 38.

14. Anne Heimo, *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2010, 47–52.

15. Kalela 2012, 9.

16. Jorma Kalela, *Näkökulmia tulevaisuuteen. Paperiliiton historia 1944–1986*. Paperiliitto 1986.

17. Ukkonen 2000; Saara Tuomaala, *Työtekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoitettaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2004.

18. Essi Jouhki, *Teinikuntatoiminnan sukupolvet. Muistitietohistoria oppikoulujen koululaisliikkeestä 1950–1970-luvuilla*. Oulun yliopisto 2020.

19. Aihetta väitöskirjassaan sivunnut Kari Teräs sitoo ilmiön osaksi työntekijöiden työpaikkakulttuuria ja siihen sisältyviä sosiaalisia normeja sekä moraalikoodia. Teräs 2001, 77–78. Teräksen lisäksi Matias Kaihovirta on viitannut firabelitöihin Billnäsin ruukkiyhteisöä käsittelevässä väitöskirjassaan. Matias Kaihovirta, *Oroliga inför framtiden. En studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs ca 1900–1920*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2015, 176.

20. Kutsun väitöskirjani aineiston keruuhanketta muistitietokeruuksi, sillä nimitys on vakiintunut termi kirjoitetun perinteen tallentamisessa (ks. Katri Kivilaakso, Pete Pesonen & Riikka Taavetti, Muistitiedon keruut, kerääjät ja osallisuus. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.) *Muistitietotutkimuksen kentät. Teoriat, käy-*

roon, joka todellisuudessa merkitsi firabelityötä. Sovin tapaamisen näyttelyn järjestäjän, paikallisen galleristin, Vesa Parvisen kanssa. Tapaamisessa tutustuin myös Kuusankoski-seuran aktiiveihin. Tapaaminen johti yhteistyöhön ja muistitietokeruun aloittamisen varaslähtöön. Järjestimme näyttelyn yhteyteen kaksi ryhmäkeskustelutilaisuutta, joiden teemana olivat paikallisten firabelitöihin liittyvät kokemukset ja muistot.²¹

Tapaamisten yhteydessä tutustuin Kuusankoski-seurassa toimineeseen Eijaleena Martikaiseen, josta tuli yhteistyökumppani Kuusankoskelle paikantuneessa haastatteluaineiston tuottamisessa. Toimittajan työstä eläköitynyt

■ Kuva 1: Pontikkapannuja Työnumero sataviisi -näyttelyssä Kuusankosken Patoklubilla 7.6.2015. Kuva: Eijaleena Martikainen, Työväen Arkisto.

Martikainen innostui tutkimusaiheestani ja sovimme, että hän haastattelee kuusankoskelaisia firabelikeruuseen.²² Näyttelyn herättämä keskustelu, jossa työntekijöiden omia puhdetöitä rinnastettiin jopa työpaikalta varastamiseen, nosti kiinnostusta suunnitteilla olevaa keruuta kohtaan.²³

Toteutin keruun yhteistyössä Työväen Arkistossa toimivan Työväen muistitietotoimikunnan kanssa. Hanke jakautui haastatteluihin ja kirjoit-

tännöt ja muutos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2022, 88–89) ja sitä on käytetty myös yleisnimityksenä (suullisen perinteen tallennushankkeille. Hanketta mainostettiin muistitietokeruuna firabelitöistä (ks. Pete Pesonen, Muistitietokeruu firabelitöistä, tehdasperinteen harmaasta alueesta. *Tekniikan Waiheita* 34:2 (2016), 45–46). Nimityksellä en viittaa haastatteluaineiston tuottamiseen ”keräämiseenä”, sillä käsitän haastattelun puheen lajina, jossa haastattelijat ja haastateltavat tuottavat tietoa vuorovaikutteisesti. Ks. lisää Elina Makkonen, *Muistitiedon etnografiaa tuottamassa.* Joensuun yliopisto 2009, 39.

21. TMT:12621, TA. Työnumero sataviisi -näyttelystä: <http://blogi.arjenhistoria.fi/kuusankosken-taideruukissa-nayttely-firabelitoista/> (18.2.2022).

22. Pete Pesonen, Erään keruun anatomia. *Työväentutkimus Vuosikirja* (2017b), 102–103.

23. Satu Krautsuk, Paperimiesten salaisuudet julki. Kaikki touhut tehtaassa eivät kestä vielääkään päivänvaloa, 4.6.2015, <https://yle.fi/uutiset/3-8041533>, (30.10.2022); Tiina Aho, Taivaan lahja firaabelitutkijalle. *Kouvolan Sanomat* 25.6.2015; Tiina Aho, Muistelijoihin on jonoksi asti. *Kouvolan Sanomat* 10.12.2015.

tettujen muistelmien keruuseen. Keruu oli kaikille avoin, mutta aktiivinen keruu kohdennettiin aikaisemman tiedon perusteella firabelitöissä aktiivisimpaan ryhmään eli metallityöntekijöihin. Käytännön keruutyö kohdistui Metallityövän Liiton ammattiosastojen veteraanijaostoihin. Esittelin hanketta seitsemän eri ammattiosaston veteraanijaoston tapaamisessa. Esittelyiden päätteeksi tilaisuuden osallistujat keskustelivat kokemuksistaan firabelitöistä, ja lopuksi vapaaehtoiset antoivat yhteystietonsa haastattelua varten.

Keruun tavoite ylitettiin ja aineistoa kertyi 102 kertojalta. Aineiston aikajänne ulottuu 1930-luvun lopusta vuoteen 2015. Kaikki haastatellut ja kirjoituskeruuseen osallistuneet kertojat ovat eläköityneet aktiivisesta työelämästä. Enemmistö kertojista on työläistaustaisia, mutta joukossa on muutamia insinöörejä ja työnjohtajia²⁴. Keruun kaikki kuusi ryhmähaastattelua ovat tekemiäni, ja niiden lisäksi tein 52 yksilöhaastattelua. Edellä mainittu Martikainen haastatteli 10 kuusankoske-laista ja arkistotutkijat Hanna Jännti ja Risto Reuna haastattelivat hankkeeseen yhteensä viittä eri henkilöä. Haastattelujen lisäksi vastaanotimme 11 eri kertojan kirjoittamat muistelmat.²⁵

Firabelikeruun aineistoa täydentävät Työvän muistitietotoimikunnan ja Teollisuusliiton yhteistyönä vuonna 2020 järjestämän Yhteen hitsattu porukka -muistitietokeruun haastattelut. Keruun ideana oli tallentaa 1960–1970-luvuilla työuransa aloittaneiden Teollisuusliiton jäsenten kokemuksia työelämän muutoksesta, uuden teknologian käyttöönotosta ja automatisaation lisääntymisestä. Haastatteluiden kysymysrunkoon kuului myös firabelityö-kysymys, joka kysyttiin 70 haastateltavalta 109 haastatellusta.²⁶

Tutkijan paikantaminen suhteessa tutkimuskohteeseen

Perinteisestä kirjallisiin lähteisiin perustuvasta tutkimuksesta poiketen muistitietohistorian tut-

kija joutuu ottamaan huomioon myös oman asemansa ja habituksensa. Etnografisen tutkimuksen tapaan tutkijan roolilla ja asemalla suhteessa tutkittaviin ja tutkimuskohteeseen on merkittävä vaikutus. Historiantutkija Lynn Abramsin mukaan haastattelijan ja haastateltavan väliseen suhteeseen haastattelutilanteessa saattavat vaikuttaa eri tavoilla henkilöiden sukupuoli, rotu, murre, nimi, ulkonäkö ja ikä sekä asema ja uskomukset. Toisaalta haastattelijan ulkoinen habitus ja tapa ilmaista itseään saattaa viestittää haastateltavalle heidän samankaltaisuuksiaan ja erojaan, kuten Penny Summerfield muistuttaa.²⁷

Haastattelijan ja haastateltavan subjektiivisuuden huomioon ottaminen luo edellytykset haastattelutilanteiden onnistuneelle intersubjektiivisuudelle, jolloin molempien osapuolten yhteistyöllä tuotetaan muistitiedon moniäänisyyttä.²⁸ Tutkimuksessani tämä näkyi keruun esittelytilaisuuksissa, joissa korostin osallisuuttani työväentutkijana tutkittavien yhteisöön. Taustani kiinnosti keruuseen osallistuneita. Kerroin omasta työväenluokkaisesta perhetaustastani ja identifioin itseni Työvän Arkiston tutkijana osaksi järjestäytynyttä työväenliikettä. Tästä näkökulmasta voi hahmottaa kolme erilaista rooliani suhteessa tutkimukseeni. Nämä roolit limittyvät ja vaikuttavat toisiinsa, mutta myös haastateltavien suhtautumiseen minuun haastateltajana. Ensinnäkin toimin väitöskirjatutkijan roolissa. Toiseksi edustin työväen muistiorganisaatiota arkistotutkijana, ja kolmanneksi minulla oli yksityinen roolini työväenliikkeen jäsenenä. Kokemukseni perusteella näistä rooleista kahden jälkimmäisen, organisatorisen ja henkilökohtaisen taustan, avaaminen helpotti luottamuksen syntymistä haastateltavien kanssa.²⁹

Taustani kiinnosti haastateltavia, koska firabelityöt sijoittuvat työntekijöiden omaan arkitodellisuuteen ja sen käsitteistöön. Ilmiötä voi kuvata antropologiasta tunnetuksi tulleella käsi-

24. Kaksi teknikkoo, viisi insinööriä ja 14 työnjohtoon kuulunutta kertojaa.

25. Firabelikeruun liiteaineistot, TMT, TA.

26. Yhteen hitsattu porukka -keruun aineistot, TMT, TA.

27. Penny Summerfield, *Dis/Composing the Subject. Intersubjectivities in Oral History*. Teoksessa Coslett, Tess, et al. (toim.) *Feminism and Autobiography. Texts, Theories, Methods*. Taylor & Francis Group 2000, 102; Heimo 2010, 85; Annamaria Marttila, Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa. Mäntän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Ethnos ry 2014, 362–392; Abrams 2016, 60; Kurvinen & Yoken 2022, 64–65.

28. Teräs & Koivunen 2017, 201.

29. Ks. Niina Naarminen, *Naurun voima. Muistitietotutkimus huumorin merkityksistä Tikkakosken tehtaan paikallisyhteisössä*. Työvän historian ja perinteen tutkimuksen seura 2018, 122–123.

teparilla etic ja emic, joita käytetään tutkijan ja tutkimuskohteiden näkökulmien ja käsitteistöjen erojen kuvaamiseen. Lingvisti Kenneth Pike kehitti termit kuvaamaan käyttäytymistä tietyn järjestelmän ulkopuolisesta (etic) tai sisäisestä (emic) näkökulmasta. Piken mukaan etic edustaa tutkijoiden *luomaa* alustavaa esitystä aiheesta, emic puolestaan tutkimuskohteesta *löydettyä* kokonaisvaltaista esitystä.³⁰ Historiantutkija Carlo Ginzburg käänsi Piken käsitteet historian-tutkijoille tutumpaan muotoon vertaamalla niitä tutkijoiden alustaviin tutkimuskysymyksiin, jotka ovat väistämättä anakronistisia. Kysymykset muovautuvat tutkimusprosessin aikana uusien todisteiden ja vastausten pohjalta, jotka on muotoiltu menneisyyden toimijoiden kielellä ja liittyvät heidän yhteisöilleen ominaisiin kategorioihin. Tutkimusprosessissa emic synnyttää myös etic -kysymyksiä ja päinvastoin. Siitä huolimatta Ginzburgin mukaan tutkijoiden ja tutkitavien sanojen/kielen erot, toisin sanoen tutkijan kysymysten ja lähteiden vastausten erot, tulee taltioida huolella, jotta pystymme välttämään tutkimuksessa anakronistisen vatsastapuhumisen ansan.³¹ Viraapelit, sotevat ja satavitokset ovat emic-käsitteitä. Analysoin niitä tutkimuksessani firabeli-käsitteellä, joka on puolestaan etic.

Kysymys firabelitöiden sensitiivisyydestä tutkimusaiheena ilmentää tutkijan ja haastateltavien käyttämän kielen ja käsitteiden erilaisuutta. Vaikka tehtaan ulkopuolisessa keskustelussa firabeleihin liitetään sensitiivisiä piirteitä, useimmat tehdastyöntekijät eivät kokeneet aiheita arkaluontoiseksi. Suurimmalle osalle haastateltavista firabelien tekeminen oli normaali osa arkea, eivätkä he kokeneet niistä puhumista millään tavalla häpeälliseksi tai peittelyä vaativaksi. Haastatteluaineistoa analysoidessani huomasin, että keruun haastatteluissa ei kysytty suoraan aiheen arkaluontoisuudesta. Minulle avautui kuitenkin mahdollisuus kysyä asiasta haastatelllessani viittä firabelikeruuseen osallistunutta kertojaa

uudelleen vuonna 2020 Yhteen hitsattu porukka -keruussa:

En mä tierä. Riippuu varmaan vähän työmaasta, mut ei se mun mielest oo millään taval arkaluontonen, ei henkilökohtasesti. Ja niinku mä sanoin, tuol [konepajan nimi] oli kaikennäköst romuu ja tavaraa, et siel tehtiin enempi ja vähempi firabelia. En mä tierä, en mä oo siin kokenu mittään arkaluontosta siin hommas, paitsi nyt henkilökohtasii hommii on, mut tota, en mä ossaa tohon sanoo, et mitä siin niin olis arkaluontosta. Onks se jollekin tullu arkaluontoseks, vai onk meikäläinen sit niin pinttyny muuten? [Naurahdus]³²

Tutkijana koin aiheen sensitiiviseksi, koska se oli epäselvästi määritelty ja heikosti tunnettu tehdaskontekstin ulkopuolella. Tämän takia aiheutu helposti väärinkäsityksiä, joissa firabelitöiden tekijöitä voidaan jopa leimata varkaiksi. Olen myös pohtinut, syllistynkö haastateltavien holhoamiseen korostaessani aiheen sensitiivisyyttä. Osoituksena aiheen epäarkaluontoisuudesta haastateltaville on, että lähes kaikki haastateltavat osallistuivat keruuhankkeeseen omilla nimillään ja sallivat aineiston arkistoinen nimitietojen kanssa.³³

Emic ja etic -käsiteparin tapaan tutkijan sisä- tai ulkopiiriläisyyttä suhteessa kohdeyhteisöön on hedelmällisempää käsitellä enemmänkin limittäisenä kuin kaksijakoisena ilmiönä. Tutkimuksen ja keruun kohderyhmä koostui pääosin lattiatason tehdastyöntekijöistä, joiden lisäksi keruussa haastateltiin myös työnjohtajia ja päälliköitä. Enemmistö haastateltavista edusti kuitenkin teollisuudessa työskenteleviä ammatillisesti järjestäytyneitä työntekijöitä. Työntekijäyhteisön lisäksi kertojat jakautuvat asuinpaikkansa mukaisesti paikallisiin yhteisöihin, työpaikkatason yhteisöihin ja joissakin tapauksissa ammattiryhmän mukaisiin yhteisöihin.

30. Kenneth L. Pike, *Language in Relation to a Unified Theory of the Structure of Human Behavior*. 2. korjattu painos. De Gruyter Mouton 1967, 37–39.

31. Alessandro Portelli, *The Death of Luigi Trastulli, and Other Stories. Form and Meaning in Oral History*. State University of New York Press 1991, 56; Carlo Ginzburg, *Our Words, and Theirs. A Reflection on the Historian's Craft, Today*. *Cromohs. Cyber Review of Modern Historiography*. 18 (2014), 97–114 <https://doi.org/10.13128/Cromohs-14122>; Naarminen 2018, 142.

32. TMT:13112, TA.

33. Suomalaisessa muistitietotutkimuksessa nimien julkaiseminen on nykyään harvinaista. Kertojien nimitietojen poistaminen tutkimuksesta oli minulle itsestään selvää, sillä niiden paljastaminen ei tuo lisäarvoa tutkimukselle.

Firabelikeruun aineistossa voi tarkastella haastattelijan merkitystä haastateltaville vertaamalla tekemiäni haastatteluja Martikaisen tekemiin haastatteluihin. Martikainen on syntyperäinen kuusankoskelainen, ja hänen isänsä työskenteli Kymi-yhtiöllä. Martikaisen tekemät haastattelut mukailivat keruun haastattelurunkoa, mutta hänen haastattelemansa henkilöt kertoivat muita haastateltavia huomattavasti monisanaisemmin työuristaan ja taustoistaan. Martikaisen paikallistuntemus auttoi jatkokysymysten esittämisessä, ja keskusteluyhteys entuudestaan tutun haastattelijan kanssa saattoi olla avoimempi. Martikaisen tekemille haastatteluille on tyypillistä, että varsinaiseen aiheeseen siirrytään vasta haastattelun lopussa.

Tekemissäni haastatteluissa puolestaan aloitettiin kertojan taustalla ja lyhyellä työhistorialla, joista siirryttiin kertojan ensikohtaamiseen firabelien kanssa. Haastatteluiden alkuun totesin nauhalle päivämäärän sekä haastateltavan ja haastattelijan keskustelevan firabelitöistä. Huomioin vasta aineistoa analysoidessani, että kehystin aloituspuheellani tapahtuman keskusteluksi haastattelun sijaan. Tällä korostin, tosin etukäteen tiedostamatta, tilanteen yhteistä tekijyyttä ja pyrin heikentämään omaa valta-asemaani haastattelijana asettamalla keskustelijat tasa-arvoiseen asemaan.

Sisäjäsnyys ei kaikissa tapauksissa edistä hedelmällisen haastattelutilanteen syntymistä. Niina Naarmisen kokemusten mukaan haastattelijan sisäjäsnyydestä voi myös olla haittaa haastattelutilanteessa, jossa tutuus luo illuusion kevyestä juttelusta.³⁴ Haastattelijan sisäpiiriläisyys saattaa vaikuttaa kertojien avoimuuteen myös negatiivisella tavalla ja johtaa haastateltavien itsensensuuriin.

Keruun perusteella suosituimpia yksittäisiä firabelitöitä olivat savustuslaatikot, kiukaat ja pontikkapannut.³⁵ Kuusankoskelaisien mainitsemat firabelit poikkeavat neljässä kategoriassa huomattavasti muilta paikkakunnilta kerätystä aineistosta. Poikkeamat ovat keittiötarvikkeissa ja saunankiukaissa sekä pontikka- ja kalastusvälineissä.

No näähän oli tyypillisiä siihen aikaa just sodan jälkeä, niin tällai kotiloustarvikkeet, kauhat, veihdet. Kaikenlaista mitä kotona tarvittii ja metallista pystyttii tekemään. Näähä perunaijia ja sit tosiaan puuseppäpuolel tehtii sitte kaikenlaisii, etupäässä näitä joulunaikaan, niin kaikenlaisii joululahjoja teki sitte nää puusepät kotiisa.³⁶

Keittiövälineiden mainitseminen esimerkkinä firabelitöistä saattaa johtua tutusta haastattelijasta. Martikainen on tehnyt kaksi kolmasosaa kuusankoskelaisien haastatteluista, ja kuusaalaisena hänellä oli läheisempi suhde haastateltaviin kuin minulla ulkopuolisena. Tutulle haastattelijalle on saattanut olla luontevampaa kehystää firabelien tekeminen sosiaalisesti hyväksyttävämällä tavalla niukkuudesta johtuvana tarpeena keittiötarvikkeiden tekoon. Toisaalta, vaikka Martikainen edusti paikkakunnan sisäpiiriä, hän poikkesi työntekijöitä edustavista haastateltavista sukupuoleltaan sekä koulutus- ja ammattitaidaltaan. Tämäkin saattoi vaikuttaa siihen, että samalla paikkakunnalla asuvalle naispuoliselle haastattelijalle on kerrottu ennemmin firabelina tehdystä muusinuijasta kuin pontikkapannusta.

Merkille pantavaa on, että pontikkapannuja ei mainittu kertakaan Martikaisen tekemissä kuusankoskelaisien haastatteluissa, vaikka ne olivat koko keruuaineiston perusteella kolmanneksi mainituin firabelien aihe.³⁷ Kuusankoskelaisien haastateltavien vaikeneminen pontikkavälineistä paikalliselle haastattelijalle ei voi johtua siitä, ettei niitä olisi tehty Kuusankoskella, sillä Työnumero sataviisi -näyttelyssä pontikkapannut olivat yhtä laajasti edustettuina kuin savustuslaatikot ja grillit. Näyttelyn esineet vaikuttivat väistämättä kuusankoskelaisien kertojien muistelmiin. Vaikka Martikaisen haastattelemat kuusankoskelaiset vaikenivat pontikkavälineiden tekemisestä, haastattelemani kuusankoskelainen otti pontikkavälineiden teon esiin haastattelussa. Haastateltava näytti minulle kesken haastattelun nuoruuden valokuvaa itsestään pontikkapannujen kanssa. Oral history -haastatteluiden yhtenä erityispiirteenä onkin niiden muuntuvuus. Jokainen

34. Heimo 2010, 85; Naarminen 2018, 141–143.

35. Pesonen 2017, 37.

36. TMT:12611, TA.

37. Pesonen 2017, 37.

haastattelu on uniikki, haastattelijan ja haastattelutavan ainutlaatuinen kohtaaminen, jota ei voi toistaa samanlaisena.³⁸

Ryhmäkeskustelu käännekohtana

Kuusankoskella järjestettyihin kahteen ryhmäkeskusteluun³⁹ osallistui yhteensä lähes 50 ihmistä. Ryhmäkeskustelut järjestettiin näyttelytilassa, jossa oli samaan aikaan esillä firabelitöiden näyttely. Suurin osa keskusteluihin osallistuneista oli paikallisia paperitehtaan entisiä työntekijöitä ja heidän perheenjäseniään, jotka olivat myös lainanneet firabelejaan näyttelyyn. Keskustelussa osallistujat kertoivat firabeleihin liittyviä muistojaan, jotka käsittelivät suurimmalta osalta eri esineiden tekemistä sekä niihin liittyviä anekdootteja.

Ryhmäkeskustelu käsitteenä kuvaa hyvin Kuusankoskella järjestämiäni tilaisuuksia, sillä ne eivät edenneet ryhmähaastattelusta tutun kysymys-vastaus-rakenteen mukaan, vaan enemmänkin vapaana keskusteluna. Tilaisuus alkoi näyttelyn järjestäjän Vesa Parvisen ja allekirjoittaneen alustuksilla. Alustuksissa määriteltiin ja taustoitettiin tilaisuuden tarkoitus. Kerroin pro gradu -työni johtopäätöksistä, joiden mukaan rajanveto luontaisetujen, firabelitöiden ja varastamisen välillä saattaa olla hankalaa. Täsmensin kuitenkin, että tutkimukseni tarkoituksena ”ei ole missään nimessä tehdä minkäänlaisia moraalisia tuomioita firabelitöiden tekemisen tai tekijöiden suhteen” ja kerroin tutkivani työväen historiaa ja perinnettä, joihin firabelityöt kuuluvat. Alustukseni jälkeen Parvinen referoi alustustani ”--Eli tässä just mitä Pesosen Pete muisteli, niin kautta linjan tämä on niinkun varastamisen leima ja tehnyt siitä erilaisen ymmärtämisen kohteen”.⁴⁰ Huomionarvoista on, että Parvinen kehystää puheeni muisteluksi ja sillä tavalla samaistaa

minut muihin keskustelutilaisuuden osallistujiin. Alustusten jälkeen Parvinen aloitti keskustelun kertomalla omakohtaisen muistonsa firabeleista. Parvisen muistelman jälkeen osallistujat pääsivät ääneen. Ryhmäkeskusteluille tyypilliseen tapaan osallistujat kertoivat ja kuuntelivat toistensa kertomuksia, jolloin uusi keskustelija usein jatkoi siitä mihin edellinen kertoja jäi.⁴¹

Pyrin moderaattorin asemassa ruokkimaan osallistujien välistä vuorovaikutusta, ja luomaan keskustelulle avoimen tilan. Esitin pääasiassa vain tapahtumia ja muistoja ajoittavia kysymyksiä. Tilaisuudella oli voimakkaan yhteisöllinen luonne, sillä enemmistö osallistujista oli paikallisia, ”kuusaalaisia”, ja entisiä paperitehtaan työntekijöitä. Tämä, osallistujien jakama identiteetti, helpotti keskusteluun osallistumista ja saattoi osaltaan rohkaista omien kokemusten jakamiseen. Tilaisuutta kuvaa hyvin kulttuuritalouden professori Anu Valtosen ryhmäkeskustelumenetodiin liittämä käsite *valtaistamisen* potentiaali, jonka mukaan keskustelu vahvistaa osallistujien yhteisöllisyyttä mahdollistamalla kokemusten jakamisen vertaisryhmän kesken ja omien kokemusten peilaamisen laajempaan kulttuuriseen kenttään.⁴²

Ryhmäkeskusteluiden ja -haastatteluiden negatiivisena piirteenä pidetään keskustelun homogeenisuutta. Keskustelijat pitäytyvät helposti vain yhteisön yleisesti sallimissa aiheissa, eikä kollektiivista muistia kiistävien tai kyseenalaistavien muistojen tai näkökulmien esittäminen ole sen vuoksi helppoa. Keskustelijoiden erilaiset taustat vaikuttavat myös keskustelun ilmapiiriin.⁴³ Erilaisten taustojen vaikutus keskustelujen kulkuun kävi ilmi ensimmäisen ryhmäkeskustelun puheenvuorossa, jossa poikkeuksellisesti kyseenalaistettiin tilaisuuden ja siellä käydyn keskustelun luonne.⁴⁴

38. Abrams 2016, 24.

39. Ryhmäkeskusteluihin viitataan useilla eri nimityksillä kuten focus group, group interview, group discussion. Anu Valtonen, Ryhmäkeskustelut. Millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino 2005, 223. Ryhmähaastatteluilta on pitkä perinne työväen historian ja perinteen tutkimuksessa Jorma Kalelan Paperiliiton historiahankkeesta lähtien (Kalela 1986; Kalela 2006, 68–82) ja viimeisimpänä Mikko Ahon väitöstutkimus. Mikko Aho, ”*Kun meiltä laiva lähtee ulos, ni siitä voi olla kaikki ylpeitä*”. *Raumalaisten laivanrakentajien ammatillinen omakuva teollisena kulttuuriperintönä*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2019.

40. TMT:12657, TA.

41. Maria Vanha-Similä, *Yhtiöön, yhtiöön! Lapsiperheiden arki Forssan tehdasyhteisössä 1950–1970-luvuilla*. Suomen muinaismuistoyhdistys 2017, 50.

42. Valtonen 2005, 227.

43. Vanha-Similä 2017, 50–51.

44. Hankkeen kyseenalaistaminen oli ainutlaatuista. TMT:12611–12693, TA.

Ryhmäkeskustelija (RK) 1: Eli minusta tuntuu, että tää juttu menee nyt aika paljon [siihen,] kuinka varastetaan tavaraa, kuinka kuljetetaan. Mutta kannattaa puhuta myöskin, kuinka tää kulttuurisesti oli. Esimerkiksi työnjohtajan edustaja ja työntekijä, on jaettu kaksipuoli. Osa hyväksyy, osa ei. Sama juttu ylhäältä alhaalta. Tässä kannattaa lähteä keskustelemaan, kun sinä puhut sun väitöskirja tommonen varastaminen ja kriminaali, mikä stigma voi jäädä työntekijälle. Jatkuvasti. Et sellainen asia tai esine mä vein kotiin, kun lapset kysyivät minua, onko varma [että] sulla on lupa, oletko varastanut tämmönen tavara tai ei. Tämmönen asia lähetään terapoitu ja puhutaan ylös, ei kuinka vain varastetaan ja kuinka kuljetetaan.⁴⁵

Puheenvuoroa edeltänyt keskustelu oli keskittynyt erilaisiin firabeleihin, niiden tekotapoihin ja siihen, miten ne saatiin kuljetettua ulos tehtaalta. Paperitehtaalla sähköasentajana vuosina 1974–2004 työskennellyt keskustelija kyseenalaisti avoimesti aikaisemman keskustelun kehysten. Hän koki keskustelun näkökulman korostavan liikaa firabelitöiden luvattomuutta sekä yhtäläisyyksiä työpaikalta varastamisen kanssa ja sivuuttavan työpaikan sisäisen kulttuurin, joka saattoi silti olla firabelit salliva. Puheenvuorossaan hän korosti ilmiön kulttuurisidonnaisuutta niin työnjohdon kuin työntekijöiden puolelta.

Puheenvuoroa seurasi toisen keskustelijan lyhyt sarkastinen toteamus:

RK2: Pitää muistaa, että hyvä omatunto on seuraus huonosta muistista.⁴⁶

Huumorikerronta on aina suunnattu paikalla olevalle yleisölle, ja huumorin käytön motiivit voivat olla hyvin erilaiset. Edellisen kommentin, jolla toinen keskustelija yritti kuljettaa keskustelua eteenpäin vaikeasta aiheesta, voi tulkita ainakin kahdella eri tapaa. Ensinnäkin kom-

mentin voi tulkita edellisen keskustelijan muistikuvien kyseenalaistamisena. Ryhmäkeskustelujen organisointiin ja ryhmädynamiikkaan perehtyneen Ilkka Pietilän mukaan huumoria käytetään myös erimielisyyden epäsuoraan esittämiseen. Huumorilla helpotetaan keskustelutilanteeseen liittyviä paineita ja suojaudutaan syytöksiltä. Solidaarisuuden ja yhteisöllisyyden lisäksi huumori toimii vallankäytön välineenä, jolla voidaan vähätellä muita keskustelijoita ja esittää heidät naurettavina.⁴⁷ Tehtaalaisten huumorikerrontaa väitöskirjassaan tutkinut Niina Naarminen yhdistää huumorin tehtaalaisten identiteettiin ja selviytymismuodoksi, jota korostetaan ylpeydenaiheena kerronnassa. Yhteisön vaaliman ja jakaman huumorimentaliteetin omaksuminen yhdistää tehtaalaisia, ja yhteisön vanhemmat jäsenet testailivat huumorintajua tulokastapojen hengessä.⁴⁸ Toisaalta tulkitsen kommentin itseironiaksi ja osaksi suomalaista kiistämisen kulttuuria. Italialaisen folkloristin Luigi Lombardi-Satrianin luomalla *kiistämisen kulttuuri* -käsitteellä kuvataan rahvaan moninaista tapaa ilmaista vastarintaista suhtautumista vallanpitäjiin ja heidän ajatteluunsa. Kiistämisen kulttuurilla on vahva side karnevalistiseen perinteeseen, jossa itseironia, ylpeys ja nöyryys sekoittuvat vuoropuhelussa. Niina Naarmisen mukaan suomalaisessa ”vastakulttuurissa ääneen päässyt ei voi edelleenkaan joutua syytetyksi pilkasta, kun asettaa itsensä yhtä naurunalaiseksi kuin kaikki muutkin”.⁴⁹

Moderaattorina tulkitsin ryhmäkeskustelutilanteen kärjistyneeksi, ja puutuinkin keskusteluun vastaamalla ensiksi mainitulle keskustelijalle (RK1):

PP: Otit hyvän näkökulman. Ja siis ei oo tarkoitus mitenkään.⁵⁰

Pyrin tasoittamaan ristiriitaa ja perustelemaan omaa näkemystäni, kun alkuperäinen keskustelija keskeytti vastaukseni jatkamalla:

45. TMT:12657, TA.

46. TMT:12657, TA.

47. Ilkka Pietilä, Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Matti Hyvärinen et al. *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino 2017, 115. Ks. myös Heimo 2010, 85–87, 163–166; Naarminen 2018.

48. Naarminen 2018, 242 ja 357.

49. Raimo Parikka, ”Varo veli, topora yksin matkustaa”. Rasvas, politiikka, vastarinta. Teoksessa Raimo Parikka (toim.) *Työväestö ja kansakunta*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 1997, 118–119; Sami Suodenjoki, *Kuriton suutari ja kiistämisen rajat*. Työväenliikkeen läpimurto hämmäläisessä maalaisyhteisössä 1899–1909. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2010, 35–37; Naarminen 2018, 170–171.

50. TMT:12657, TA.

RK1: Kuinka vain otti kottikärryyn tommonen (...) se tuntu hyvin epäasiallinen. Tästä tuntuu, että oli kulttuuri ihan ylhäältä johtokuntaan ja työntekijän välillä, tää oli ihan tapa.

RK 1: Vaikka stigmataan, leimataan työntekijää varastaminen ja kriminaalit ja rikon kaikki säännöt, ja joku kirjoittaa lehdissä työnantaja tai edustaja, sano että on kielletty. Minä haluan tietää, kuka sen on kieltänyt? Varmaan sinulla on joku mökillä savustuspönttö tai grilli. Ei kuka kieltää. Sori! Saa tehdä, mutta salaa. Ei saa palaa.⁵¹

Kyseinen kertoja toi keskusteluun uusia näkökulmia ottaessaan huomioon firabelitöiden sosiaalisen perustan osana tehdaskulttuuria. Hän koki keskustelun työntekijöitä leimaavaksi. Keskustelutilanteessa en ymmärtänyt hänen voimakasta reaktiotaan, johon jälkikäteen tulkitsen vaikuttaneen näyttelyn synnyttämän julkisen keskustelun mediassa. Keskustelun ohjaaminen uuteen näkökulmaan, jota en ollut keskustelun haastattelijana tuonut esille, on hyvä esimerkki muistitiedon muodostumisesta molempien osapuolten välisenä yhteistyönä ja erityisesti kiistämisen ja konfliktien herättämien uusien näkökulmien avulla. Ensireaktioni tilanteen kärjistymiseen oli säikähtäminen ja puolustautuminen, sillä koin, etten ollut osannut kontekstoida⁵² aihetta kertojille riittävän hyvin. Keskustelussa tapahtui selvä käänne homogeenisesta ja ”hymistelevästä” keronnasta haastavampaan keskusteluun. Tämä käänne muodostui myös herätykseksi tutkijuidelleni.

Puheenvuoron yllätyksellisyys näkyi myös muiden keskustelijoiden reagoinnissa siihen. Edellä kuvatun huumoriin käärityn kommentin jälkeen kolmas keskustelija jatkoi keskustelua kertomalla työnjohtajan puusepällä teettämistä kynttilänjaloista. Tulkitsen sen pyrkimyksenä palauttaa keskustelu takaisin sovinnollisempaan suuntaan, mutta keskustelun vetäjän asemassa koin välttämättömäksi vastata minulle kohdis-

tettuun puheenvuoroon. Tilanteen kärjistymisen näkyi näkökulmaani ja tutkimusmotiivejani puolustustavassa reaktiossa edelliseen kommenttiin:

PP: Täs on, siis se, olet aivan oikeassa, uskon siihen ja siis ihan itse koen tämän asian. Se on työ säännöissä mahdollisesti kielletty, mutta sit se yleinen tapa, tehdastapa, tehdaskulttuuri on sallinut sen, mut se, että säännöt sanoo, se on ristiriitainen. Ja siis siitä mä haluan juuri myös avaa sitä ristiriitaa et se tulee julkiseksi, enkä aio todellakaan sitten syyllistää ihmisiä, jotka on tehny sitä, niinkun kaikki muutkin on tehny.

RK1: Mä referoin vain sun kertomuksia alusta alkaen, tommonen kaikki työntekijät sanotaan varastaminen. Ja moraali. Ja se kriminaali, tämmönen stigma. Jos leimataan tämmönen työntekijä, se on aika hyvin ikävä. Tarvi ottaa asia kulttuurillisesti, kuinka se on kokonaisuus, ei vain työntekijältä tai johtajalta.⁵³

Kertojien haastaminen tai heidän kertomustensa kriittinen käsittely koetaan ongelmallisena oral history -tutkijoiden piirissä. Yhtäältä tutkijat usein kokevat, että heidän velvollisuutensa yhteiskuntaa ja historiaa kohtaan on haastaa historialliset myytit. Toisaalta taas myyttien haastaminen voi johtaa kertojien luottamuksen rikkomiseen. Tämän tutkimuseettisen dilemman ratkaisuksi Michael Frisch on esittänyt yhteistä tekijyyttä, sillä ottaessaan ihmiset mukaan tutkimaan, mitä muistaminen tarkoittaa ja mitä tehdä muistoille, tutkija osallistaa kertojat uudella tapaa aktiivisiksi ja toimijoiksi perinteisen ”keruun” kohteeksi objektoinnin sijaan.⁵⁴

Yhteisen tekijyyden hahmottuminen

Keruuprojektin alkaessa en ollut tutustunut muistitiedon yhteistä tekijyyttä käsittelevään tutkimukseen. Vaikka yhteinen tekijyys ei ollut tietoinen lähtökohta haastatteluille, pyrin silti

51. TMT:12657, TA.

52. Kontekstualisoinnilla tarkoitan tässä yhteydessä ja artikkelissa haastattelutilannetta edeltävää johdattelua tutkimusaiheeseen. Tämän artikkelin fokus on tutkimusaineiston muodostumisessa, kun muissa artikkeleissani kontekstualisoin firabelit osaksi työväen historiaa. Pesonen 2017; Pesonen 2018; Pesonen 2020.

53. TMT:12657, TA.

54. Frisch 1990, 187–190; Alistair Thomson, Michael Frisch & Paula Hamilton, *The Memory and History Debates. Some International Perspectives. Oral History* 22:2 (1994), 34–35.

intuitiivisesti antamaan mahdollisimman paljon tilaa haastateltaville ja heidän esille nostamilleen näkökulmille. Tämä näyttäytyi erityisesti pyrki- myksenä kehystää ilmiö mahdollisimman neutraalisti niin, että kertojien olisi mahdollisimman helppoa ja luontevaa kertoa omia kokemuksiaan, vaikka ne poikkeaisivat esittämästäni kehyk- sestä. Muistitietotutkimukseen erikoistuneen historian tutkija Valerie Yowin mukaan muisti- tietohaastattelun intersubjektiivisuus tuleekin ottaa huomioon jo haastatteluja suunniteltaessa. Haastattelun tavoitteena on saada haastateltava kertomaan mahdollisimman avoimesti omia kokemuksiaan ja tulkintojaan menneistä tapah- tumista sekä kuvaamaan niiden merkityksiä itselleen.⁵⁵ Joissain tapauksissa tutkimusaiheen liiallinen avaaminen haastateltavalle ennen haas- tattelua luo kertojalle valmiin kehyksen aiheesta, mikä puolestaan saattaa ohjata hänen kerron- taansa.⁵⁶ Toisaalta tutkimusetiikan näkökulmasta tutkimusaiheen täsmällinen kontekstualisointi ja tutkijan näkökulman läpinäkyvyys on toivottavaa jo osallistujien oikeusturvankin kannalta.

Ryhmäkeskustelua analysoidessa on syytä huomioida, että keskustelu oli keruun ensimmäi- nen, ja siitä saamani kokemus ohjasi minut tut- kijana itsereflektioon aiheen sensitiivisyydestä. Keskustelun jälkeen tekemissäni haastatteluissa, oli kyseessä sitten yksilöhaastattelu tai ryhmä, välttelin firabelitöiden ja varastamisen samais- tamista. Ryhmäkeskustelu vaikutti minuun niin voimakkaasti, että kun keruu oli ollut käynnissä jo viisi kuukautta, täydensin kysymysrunkoa kysy- myksellä siitä, ”minkä eron te teette firabelitöiden ja sitten suoranaisen varastamisen välillä.” Kysy- myksen tavoitteena oli rohkaista haastateltavia kertomaan firabelitöiden ja varastamisen väli- sestä suhteesta omin sanoin. Tässä vaiheessa olin jo aiempien haastatteluitten ja niihin liittyneiden keskusteluiden perusteella vakuuttunut varas- tamisen ja firabelitöiden välisen suhteen olevan olennainen osa käsiteltävää ilmiötä.

Tutkimuskysymysten täydentäminen tutkijan syvennettyä muihin aineistoihin ja jo tehtyihin

haastatteluihin on Hannah Yokenin ja Heidi Kur- visen mukaan muistitietohistorialle tyyppillistä.⁵⁷ Vielä olennaisempaa on, että tutkija voi täydentää haastattelukysymyksiä haastatteluista saamansa tiedon pohjalta, sillä muistitietohistorian periaat- teiden toteutuminen edellyttää kertojakeskeistä haastattelumetodia, jossa haastatteluteemojen tulee liittyä ensisijaisesti kertojien elämänpiiriin ja vasta toissijaisesti tutkijoiden ongelmanaset- teluihin, kuten folkloristi Taina Ukkonen toteaa väitöskirjassaan.⁵⁸ Sen lisäksi, että molemmat osapuolet osallistuvat tiedon tuottamiseen, voi aineiston analysoinnin tulkita alkavan yhteisesti jo haastattelutilanteessa. Toisaalta useiden samaa teemaa käsittelevien haastatteluitten tekeminen lisää tutkijan tietoja ja asiantuntijuutta haas- tatteluteemaan liittyen. Näin tutkijalla on myös mah- dollisuus testata näkökulmiaan ja tulkintojaan kertojilla sekä haastaa haastateltavien kertomuk- set ja neuvotella niiden kanssa. Loppujen lopuksi haastateltavat itse valitsevat, mistä asioista kerto- vat ja mistä vaikenevat sekä, ennen kaikkea, millä tavalla.⁵⁹ Toisin sanoen yhteinen tekijyys haas- tattelutiedon luomisprosessissa vaikutti tutkimus- kysymysten uudelleen muotoiluun, joka puoles- taan vaikutti haastattelukysymysten täydentämi- seen.

Kysymysrunгон käyttäminen haastatteluissa oli kuitenkin vain suuntaa antavaa, sillä useimmi- ten haastattelutilanteeseen vaikuttavat kysymys- runkoa enemmän kertojien erilaiset asenteet ja motivaatiot haastatteluun.⁶⁰ Kärjistetysti tulkiten osa kertojista pitäytyi voimakkaasti haastatelta- van roolissa, jolloin haastattelija johti haastatte- lua kysymyksillä ja haastattelu eteni haastattelu- rungon mukaisesti. Eräät kertojista puolestaan ottivat tilanteen haltuun haastattelun alusta läh- tien, jolloin haastattelija saattoi keskittyä aktiivi- seen kuunteluun sekä täsmäntävien ja ajoittavien kysymysten esittämiseen. Yleensä haastateltavan roolit vaihtelivat aktiivisesta passiiviseen ja toi- sinpäin haastattelun aikana.⁶¹

Haastattelijan ja haastateltavan välisessä koh- taamisessa tutkija väistämättä joutuu Naarmi-

55. Valerie Raleigh Yow, *Recording Oral History. A Guide for the Humanities and Social Sciences*. 3. painos. Rowman & Littlefield 2015, 80–83; Teräs & Koivunen 2017, 202–203.

56. Ks. Naarminen 2018, 97.

57. Kurvinen & Yoken 2022, 54.

58. Ukkonen 2000, 47–48.

59. Teräs & Koivunen 2017, 199–200.

60. Teräs ja Koivunen 2017, 202.

sen tapaan pohtimaan, kertooko haastateltava haastattelussa sovittu aiheesta sitä, minkä kokee itselleen tärkeäksi vai ohjaako hänen kerrotaansa tutkijan mahdollinen toive, joka saattaa olla kirjallisesti annettu tai ääneen lausuttu neuvo⁶² tai haastateltavan tarve miellyttää haastattelijaa. Toisaalta induktiivinen tutkimusote vaikuttaa haastatteluihin valmistautumiseen ja muistitietohistorian tutkimukselliseen määritelmään, kuten oral historyn uranuurtaja Alessandro Portelli on muistuttanut. Kenttätyöhön, kuten tutkimukseen ylipäättänsä, ryhdyttäessä tutkijalla on aina käsitteellinen viitekehys tutkimusaiheestaan, jonkinlainen näkemys siitä, mitä hän etsii ja odottaa löytävänsä. Siitä huolimatta tutkimus harvoin etenee ennako-oletusten mukaisesti, sillä lähestulkoon aina tutkija kohtaa jotain odottamatonta ja tutkimuksen suuntaa muuttavaa.

Muistitietohistorian ollessa kyseessä, on Portellin mukaan syytä ”muistaa, että kenttätilanne on dialogi, jossa puhumme ihmisten kanssa, emme tutki ’lähteitä’; ja että se on suurelta osin oppimistilanne, jossa kertojalla on tietoa, jota meiltä puuttuu”⁶³. Perinteisestä historian tutkimuksesta poiketen muistitietohistoriassa lähteiden kanssa käytävää kuvitteellista dialogia edeltää haastattelijan ja haastateltavan autenttinen dialogi, haastattelu, jossa haastattelija ja haastateltava yhdessä luovat lähteen.⁶⁴

Haastattelin edellä lainaamaani kriittistä keskustelijaa myös henkilökohtaisesti. Haastattelun lopussa palasin vielä hänen tutkimustani epäilevään asenteeseensa.

PP: Jos vielä tähän loppuun siitä, kun tässä ollaan keskusteltu useampaan otteeseen puhelimesta ennen kuin otettiin tämä haastattelu, ja siitä et miten teillä on tietynlainen näkökulma, tai jos voitte kertoa, että minkä takia suhtauduite epäluuloisesti tähän koko haastatteluprojektiin ja tähän mun väitöskirjatutkimukseen?

Haastateltava (RK1) vastasi pelästyneensä, että työntekijät henkilöinä tai ryhmänä leimataan väärintekijöinä ja lainrikkojina. Hän vetosi omaan taustaansa ja kokemukseensa vapaaehtoisena mielenterveystyön tekijänä, joiden pohjalta hän koki keskustelun sellaisena, josta jollekin saattaa jäädä paha mieli, kun:

he ovat uhranneet heidän elämän, koko elämä on menny tehtäällä työntekijänä, työntekoon. -- mutta itse tehtäällä oli heille, on hyvin tärkeä, ei oo pelkkä työpaikka, se on myöskin ollut A ja O heidän elämässä. Ja tulee tämmönen maku, että ovat rikkoneet, koska mä olin kuullu silloin kun oli eräs tapaaminen siellä tehtäällä, että jotkut tämmönen palkkaneuvottelu joutu taivuttaan tai luottamusmiehet joutu hyväksynn mitä työnantaja tarjoaa. Jossakin, että pieni tämmönen joku korruptio oli aiheuttanu tää puhdetöitä tai, että silloin tämmönen jää mieleen vähän paha maku, että ei voi olla, että tämmösiä saa olla.⁶⁵

Haastateltava koki, että työ tehtäällä oli monelle työntekijälle merkityksellisempää kuin ”pelkkä työpaikka.” Siksi työntekijöiden tehdaskulttuuriin kuuluneen olennaisen tavan esittäminen sääntöjen rikkomisena olisi saattanut loukata vanhoja työntekijöitä. Haastateltava näki myös mahdollisena, että työnantajan edustajille saattaisi jäädä aiheesta ”paha maku”, joka saattaisi vaikuttaa työntekijöille negatiivisena lähtökohtana palkkaneuvotteluihin. Hänen mukaansa ilmiön tutkiminen oli suotavaa, sillä kaikki olivat tehneet firabeleja ja työnantajat olivat sallineet niiden tekemisen, ”mutta ei saa korostaa liikaa.” Hän kertoi suostuneensa haastatteluun, koska halusi vahvistaa firabeleiden olleen tehdasympäristössä tapa, joka ei vahingoittanut ketään. Hänen motiivinaan oli halu ”suojella muita”⁶⁶

PP: Joo, kyllä mä ymmärrän. Ei ole mitenkään tarkoituksena ja totta kai mä mietin sen tutki-

61. Haastattelutilanteen rooleista: Ruusuvuori & Tiittula 2005, 32–41; Teräs & Koivunen 2017, 200–201.

62. Naarminen 2018, 97.

63. Portelli 1991, cccxxvi–cccxxvii. (Lainauksen käännös kirjoittajan.)

64. Historiantutkijan eri dialogeista ks. Kalela 2000, 217–239.

65. TMT:12697, TA.

66. TMT:12697, TA.

muksen eettisesti ja ettei, se on todella monitahoinen.

(RK1): On mielenkiintoinen tämmönen väitös-kirja, se on tosi hyvä. --

(K)oko ajan tämmönen kaksi eri tason ihmistä, työntekijät ja työnantajat tai johtajat. Mutta en tiedä koko ajan, jos se sulautuu, se pehmentää se. Mutta jotkut ryhmät yrittää vielä vetää jokainen oma väki erikseen toista, erillinen. Sen takia SAK tai demari yrittää vielä puhalttaa henki uudelleen oma työväen puolella. Ja se on, tää on maailman politiikkaa ja maailman jatkuva. Se on aika arka alue, se on kenttä, ei sanota vaarallinen kenttä, mut se on mielenkiintoinen kenttä missä sinä astut nyt. Kuinka sinä pärjää?⁶⁷

Haastateltava reflektoi tutkimukseni kenttää, siihen liittyviä toimijoita ja niiden motiiveja. Reflektoidulla tutkimuksen alaa hän ikään kuin asemoi itseään tutkijaksi rinnalleni ja huomioi kanssani tutkimuksen mahdollisia karikoita tai ainakin osoittaa näkevänsä, minkälaisella kentällä kuljen.⁶⁸ Lisäksi hän kääntää tilanteen perinteisen vastuuaseman osoittamalla huolensa minun pärjäämisestäni. Esimerkki kuvastaa muistitiedon poikkeuksellisuutta verrattuna asiakirjalähteisiin, sillä Portellin mukaan haastattelijan ja haastateltavan roolit lähenevät toisiaan haastattelutilanteessa: ”Kertojasta tulee historian tutkija hänen käydessään läpi kertomustaan, ja tutkija osaltaan vaikuttaa kertomuksen saamaan muotoon.”⁶⁹

Edellä kuvaamani haastattelu ja sitä edeltänyt ryhmäkeskustelu vaikuttivat minuun voimakkaasti ja koen niiden olleen käännekohta kasvussani tutkijaksi. Niiden ansiosta kiinnitin enemmän huomiota tutkimusaiheen kontekstuaalisointiin ja siihen, miten tutkimusaiheen alustaminen vaikuttaa myös haastattelun dialogiin. Sitä kautta ne vaikuttivat myös kirjoittamaani keruun esittelyrunkoon ja kysymyspohjaan. Keruuta esitellessäni korostin, että tutkimukseni tarkoituksena on välttää minkäänlaisen negatiivisen vaikutuksen tuottamista työntekijöille, entisille tai

nykyisille. Perusteellisemmalla kontekstualisoinnilla ja oman asemani avaamisella tein näkyväksi kunnioitukseni haastateltavia kohtaan sekä tutkimukseni tavoitteen tehdä työntekijöiden omavaltaisena pidetty käyttäytyminen ymmärrettäväksi ja purkaa siihen liittyviä leimoja. Portelli korostaa haastattelijan valtaa dialogin muodostamisessa haastattelutilanteessa, sillä siinä syntyvä muistelu puhe muodostuu haastateltavan ja haastattelijan vuorovaikutuksesta haastattelijan esittämien kysymysten pohjalta.⁷⁰

Ensimmäinen ryhmäkeskustelu osoittautui tutkimuseettiseksi heräämiseksi, joka sai alkunsa keskustelijan aloitteesta. Mielestäni tätä voi pitää erinomaisena esimerkkinä muistitiedon muodostumisesta yhteisen tekijyyden avulla. Jälkikäteen tarkasteltuna voi todeta tutkimukseni keskeisimpien teemojen, työntekijöiden ja työnjohdon välisen yhteistyön sekä firabelitöihin liittyvän tehdaskulttuurin ja moraalikoodin, nousseen esille jo ensimmäisessä ryhmäkeskustelussa.

Muistitietohistoriaa firabelitöistä

Firabelitöitä käsittelevän muistitietokeruun järjestäminen ja haastatteluiden tekeminen ovat olennainen osa väitöstutkimustani. Keruuprosessi itsessään opetti muistitietotutkimuksen käytäntöjä ja auttoi hahmottamaan teollisuuden ja ammattiyhdistysliikkeen kentän nykytilaa ja menneisyyttä. Keruun aikana oivalsin haastatteluiden merkityksen kokonaisvaltaisuuden tutkimukselleni. Tutkimusprosessi osoitti minulle kertojien vaikutuksen tutkimuksen syntyyn, vaikka tutkijana määrittelen tutkimukseni näkökulmat ja valinnat. Kertojien vaikutus näkyi yhteisenä tekijyytenä haastatteluissa. Yhteinen tekijyys vaikutti muistitietoaineiston muodostumisen lisäksi myös tutkijaminääni ja sen myötä tutkimukseeni kokonaisuudessaan.

Haastattelijan ja haastateltavan välistä vuorovaikutusta haastattelussa on kuvattu intersubjektiivisuutena, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat haastattelun lopputulokseen. Pinnallisesti tulkittuna muistitietoaineistot muodostuvat haastattelijan ja haastateltavien yhteistyön tuloksena, mutta haastattelutilanteen avaaminen syventää

67. TMT:12697, TA.

68. Kiitos tästä huomiosta ja artikkelini toimittamisesta Tiina Männistö-Funkille.

69. Alessandro Portelli, Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Outi Fingerroos et al. (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006, 63.

70. Portelli 2002, 67–70; Fingerroos 2010, 71.

käsitystä aineiston muodostumisesta. Vaikka haastattelutilanne on kahden ihmisen välinen kohtaaminen, jossa he muodostavat yhteisen tulokinnan, syvemmillä tasolla haastateltavan, kuten haastattelijankin, käsityksiin ja puheeseen vaikuttavat myös kulttuurit, ryhmät, yhteisöt ja paikat.

Haastatteluiden määrän kasvaessa haastattelijan ymmärrys haastateltavien tutkimusaihetta käsittelevästä emic-tiedosta kasaantuu. Tämä saattaa johtaa tutkimuskysymysten ja -teorian uudelleen muotoutumiseen. Yhteisellä tekijyydellä korostetaan muistitiedon moniäänisyyttä. Firabelitöitä käsittelevän muistitiedon moniäänisyys ja yhteinen tekijyys tulivat ilmi varsinkin ensimmäisessä ryhmäkeskustelussa ja aineiston arkaluontoisuuden määrittelyssä. Muistitiedolle on ominaista, että haastatteluprosessi on ainutlaatuinen tapahtuma, joka ei ole samanlaisena toistettavissa. Haastattelija vaikuttaa haastatteluun omalla persoonallaan, ja haastattelijan kuuluminen haastateltavien lähipiiriin vaikuttaa haastattelun kulkuun.

Keruun ensimmäinen ryhmäkeskustelu oli tutkimukseni käännekohta, joka vaikutti kasvuuni tutkijana ja siihen, miten käsittelin aihetta keruun esittelyissä ja haastatteluissa. Olennaista on, että tutkimuksellinen herääminen sai alkunsa haastateltavan aloitteellisuudesta, joka ohjasi minua itsereflektioon tutkimusaiheen sensitiivisyydestä. Keskustelutilanteen kärjistyminen ja haastattelijan haastaminen osoittivat, miten muistitietohistorian tutkimusaihe muotoutuu yhteisesti, varsinkin kiistämisten ja konfliktien kautta. Juuri siksi on tärkeää, että tutkija ei pyri miellyttämään haastateltavia (yli)samaistumalla heihin. Vaikeiden aiheiden ja ristiriitojen välttäminen johtaa tutkijan vatsastapuhumisen ansaan; tutkimuksen "laimentamiseen" kertojien puolustuspuheeksi ja objektiivisuuden, historian tutkimuksen vaaliman, ikuisesti saavuttamattoman tavoitteen hylkäämiseen.

Ryhmäkeskustelu osoitti, että työläisidentiteetti rakennetaan mieluummin positiivisen kuvan – tehdasperinteen ja työkuulttuurin – varaan ja vahvasti negatiivinen käsite, varastaminen, tuomitaan ehdottomasti. Eronteko mahdollistaa aiheen avoimen käsittelyn. Haastattelut osoittivat, että työntekijöiden piirissä firabeleja ei pidetä

arkaluontoisena ilmiönä. Haastateltavat kokivat firabelityöt työpaikan arkeen kuuluvana osana, eikä niistä puhumista koettu häpeälliseksi tai peiteltäväksi. Ilmiön tulkitseminen arkaluontoiseksi juontuu osaltaan sen kontekstualisoinnista ja siitä, että tehdasyhteisön ulkopuolella sitä ei tunneta tarpeeksi hyvin.

Ryhmätilaisuudet ja varsinkin yksilöhaastattelut syvensivät ymmärrystäni tehdastyöstä ja siihen liittyvästä kulttuurista. Keskustelut haastateltavien kanssa lisäsivät tietämystäni firabeleista ilmiönä, ja saamani palautteen perusteella haastateltavat pitivät mieluisana päästä keskustelemaan työuristaan, yhteisöllisyydestä ja firabeleista. Tämä tietojen kasaantuminen on tärkeä osa tutkimusprosessia, joka jatkuu kerätyn aineiston analyysillä haastatteluiden teon ja niiden litteroinnin jälkeen.

Laajemmasta näkökulmasta tarkasteltuna tutkimusprosessini kuvastaa muistitietohistorian alkuperäistä tavoitetta demokratisoida historian tutkimusprosessia ja tuottamista ylipäätään.⁷¹ Muistitietohistoriassa ei ole olennaista pelkätään se, kenen kertomus kerrotaan, vaan kuka toimii kertojana ja kenen ehdoilla kerrotaan.

Vaikka keräsin aineiston omaa tutkimustani varten, oli hankkeen alusta lähtien selvää, että aineisto tallennetaan myös muiden tutkijoiden käyttöön. Keruuaineiston arkistointi mahdollistaa sen käytön muissa tutkimuksissa, jolloin tutkijat esittävät aineistolle uudenlaisia kysymyksiä ja aineistosta saattaa löytyä uusia, vielä avoimattomia tutkimusaiheita.

Kiitän Suomen kulttuurirahastoa ja sen Kymenlaakson rahastoa, joiden myöntämien apurahojen tuella tämä artikkeli on kirjoitettu.

FM, **Pete Pesonen** on väitöskirjatutkija Turun yliopiston Suomen historian oppiaineessa. Hän valmistee väitöskirjaa työelämän suhteista suomalaisessa teollisuudessa firabelitöiden näkökulmasta 1945–1990 välisenä aikana. Pesonen työskentelee erikoistutkijana Työväen Arkistossa, jossa hän vastaa Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmista ja toiminnasta.

Sähköposti: pete.pesonen@tyark.fi

71. Abrams 2016, 153–174.